

Universitätsbibliothek Wuppertal

Auli Gellii Noctes Atticae

Gellius, Aulus

Lugd. Batavorum, MDCLXXXVIII

Liber duodecimus

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1123](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1123)

libro juris civilis secundo : *Qui alienam rem attrectavit, quum id se invito domino facere judicare deberet, furti tenetur.* Item alio capite. *Qui alienum jacens lucri faciendi causa subulit, furti obstringitur, sive scit cujus sit, sive nescit.* Hæc quidem sic in eo, quo nunc dixi, Sabinus scripsit de rebus furti faciendi causa attrectatis. Sed meminisse debemus, secundum ea, quæ supra scripsi, furtum sine ulla quoque attrectatione fieri posse, sola mente atque animo, ut furtum fiat, annitente. quocirca ne id quidem Sabinus dubitare se ait, quin dominus furti sit condemnandus, qui servo suo, uti furtum faceret, imperavit.

LIBER DUODECIMUS.

CAPUT I.

Dissertatio Favorini philosophi, qua suavit nobili femina, ut liberos, quos peperisset, non nutricum adhibitaram, sed suo sibi lacte aleret.

Unciatum quondam est Favorino philosopho, nobis presentibus, uxorem auditoris sectatorisque sui paululum ante enixam, auctumque eum esse nato filio. Eamus, inquit, & puerperam visum & patri gratulatum. Is erat loci senatorii ex familia nobiliore. Imus unà, qui tum aderamus: profecutique eum sumus ad domum quò pergebat; & cum eo simul introgressi sumus. Tum in primis ædibus complexus hominem congratulatusque affedit; atque ubi percunctatus est, quàm diutinum puerperium & quàm laboriosi nixus fuissent: puellamque defessam labore ac vigilia somnum capere cognovit; fabulari instituit prolixius. Et nihil, inquit, dubito, quin filium lacte suo nutritura sit. Sed quum mater puellæ parcendum esse ei diceret, adhibendasque puero

puero nutrices, ne ad dolores, quos in enitendo tulisset, munus quoque nutritionis grave ac difficile accederet: Oro te, inquit, mulier, sine eam totam integram esse matrem filii sui. quod est enim hoc contra naturam imperfectum atque dimidiatum matris genus, peperisse, ac statim ab sese abjecisse? aluisse in utero sanguine suo nescio quid, quod non videret: non alere nunc suo lacte quod videat, jam viventem, jam hominem, jam matris officia implorantem? an tu quoque, inquit, putas naturam feminis mammaram ubera quasi quosdam navulos venustiores, non liberum alendorum, sed ornandi pectoris causa dedisse? sic enim, quod à vobis scilicet abest, pleræque istæ prodigiosæ mulieres fontem illum sanctissimum corporis, generis humani educatorem, arefacere & extinguere cum periculo quoque aversi corruptique lactis laborant; tamquam pulchritudinis sibi insignia devenustet. quod quidem faciunt eadem vecordia, qua quibusdam commenticiis fraudibus nituntur, ut fetus quoque ipsi in corpore suo concepti aboriantur; ne æquor illud ventris irruetur, ac de gravitate oneris & labore partus fatiscat. quod quum sit publica detestatione communique odio dignum, in ipsis hominem primordiis, dum fingitur, dum animatur, inter ipsas artificis naturæ manus interfectum ire: quantum hinc abest, jam perfectum, jam genitum, jam filium proprii atque consueti atque cogniti sanguinis alimonia privare? Sed nihil interest, (hoc enim dicitur,) dum alatur & vivat, cujus id lacte fiat. cur igitur iste, qui hoc dicit, si in capessendis naturæ sensibus tam absurdoit, non id quoque nihil interesse putat, cujus in corpore cujusque ex sanguine concretus homo & coalitus sit? an quia spiritu multo & calore exalbit, non idem sanguis est nunc in uberibus, qui in utero fuit? nonne hac quoque in re solertia naturæ evidens est; quod postquam sanguis ille opifex in penetralibus suis omne corpus hominis finxit, adven-

adventante jam partus tempore, in supernas se partis profert, ad fovenda vitæ atque lucis rudimenta præstod est, & recens natis notum & familiarem victum offert? Quamobrem non frustra creditum est, sicuti valeat ad fingendas corporis atque animi similitudines vis & natura feminis, non secus ad eandem rem lactis quoque ingenia & proprietates valere; neque in hominibus id solum, sed in pecudibus quoque animadversum. nam si ovium lacte hædi aut caprarum agni alantur: constat fermè in his lanam duriores, in illis capillum gigni teneriores. in arboribus etiam & frugibus major plerumque vis & potestas est, ad earum indolem vel detrectandam vel augendam, aquarum atque terrarum quæ alunt, quàm ipsius quod jacitur feminis. ac sæpè videas arboreni lætam & nitentem in locum alium transpositam, deterioris terræ succo, deperisse. Quæ, malum, igitur ratio est, nobilitatem istam nati modò hominis, corpusque & animum bene ingeniatis primordiis inchoatum insitivo degenerique alimento lactis alieni corrumpere? præsertim si ista, quam ad præbendum lactem adhibebitis, aut serva aut servilis est, ut plerumque solet, externæ atque barbaræ nationis, si improba, si informis, si impudica, si temulenta est. nam plerumque sine discrimine, quæcumque id temporis lactens est, adhiberi solet. Patimurne igitur infantem hunc nostrum pernicioso contagio infici; & spiritum ducere in animum atque in corpus suum ex corpore & animo deterrimo? id herclè ipsam est, quod sæpenumerò miramur quosdam pudicarum mulierum liberos parentum suorum neque corporibus neque animis similes existere. Scitè igitur & peritè noster Maro, quod, quum versus illos Homeri consecraretur,

— ἐκ ἀρεῆς σίγη πατὴρ ἰὼ ἰπποῦτα Πηλῶς
 Οὐδὲ θεῆς μήτηρ γλαυκὴ ἢ σ' ἔπιπτε γαίλασας
 Πέτραι τ' ἠλίθεσσι, ὅτι πει νόστος ἐνσὶ ἀπινύς.

non

non partionem solam, tamquam ille quem sequebatur, sed alituram quoque feram & sævam criminatus est: addidit enim hos de suo;

Hyrcanæque admôrunt ubera tigres.

quoniam videlicet in moribus inolescendis magnam ferè partem ingenium altricis & natura lactis tenet: quæ jam à principio imbuta paterni seminis concretione, ex matris etiam corpore & animo recentem indolem configurat. & præter hæc autem, quis illud etiam negligere aspernarique possit, quòd quæ partus suos deserunt ablegantque à sese, & aliis nutriendos dedunt, vinculum illud coagulumque animi atque amoris, quo parentes cum filiis natura consociat, interscindunt, aut certè quidem diluunt, deteruntque. nam ubi infantis aliorum dati facta ex oculis amolitio est, vigor ille maternæ flagrantix sensum atque paulatim restinguitur: omnisque impatientissimæ sollicitudinis strepitus consulescit. neque multo minor amandati ad nutricem aliam filii, quam morte amissi oblivio est. ipsius quoque infantis affectio animi, amoris, consuetudinis, in ea sola, unde alitur, occupatur, & proinde, ut in expositis usu venit, matris quæ genuit neque sensum ullum neque desiderium capit. ac propterea oblitteratis & abolitis nativæ pietatis elementis, quicquid ita educati liberi amare patrem atque matrem videntur, magnam fere partem non naturalis ille amor est, sed civilis & opinabilis. Hæc Favorinum dicentem audivi Græca oratione: cujus sententias, communis utilitatis gratia, quantum meminisse potui, retuli. amœnitates verò & copias ubertatesque verborum Latina orationis facundia vix quidem indipisci potuerit; mea tenuitas nequaquam.

Quod Annaeus Seneca iudicans de Q. Ennio, deque M. Tullio, levi futiſique iudicio fuit.

DE ANNÆO Seneca partim exiſtimant ut de ſcriptore minimè utili, cuius libros attingere nullum precium operæ ſit: quod oratio ejus vulgaris videatur & protrita; res atque ſententiæ aut ut inepto inanique impetu ſint; aut ut levi & quaſi dicaci argutia; eruditio autem vernacula & plebeja, nihilque ex veterum ſcriptis habens neque gratiæ neque dignitatis. alii verò elegantia quidem in verbis parum eſſe non inſicias eunt, ſed & rerum, quas dicat, ſcientiam doctrinamque ei non deeſſe dicunt, & in vitiis morum objurgandis ſeveritatem gravitatemque non inveniſtam. Mihi de omni ejus ingenio deque omni ſcripto iudicium cenſuramque facere non neceſſum eſt: ſed quod de M. Cicerone & Q. Ennio & P. Virgilio iudicavit, ea res cuiusmodi ſit, ad conſiderandum ponemus. in libro enim viceſimoſecundo Epistoſarum moralium, quas ad Lucilium compoſuit, deridiculos verſus Q. Ennium de Cethego antiquo viro feciſſe hos dicit:

— *Dicitus ollis popularibus olim*

*Qui tam vivebant homines atque avum agitabant,
Flos delibatus populi, & ſuada medulla.*

ac deinde ſcribit de eiſdem verſibus verba hæc: *Admiror eloquentiſſimos viros & deditos Ennio pro optimis ridicula laudaffe. Cicero certè inter bonos ejus verſus & hoc reſert. atque id etiam de Cicerone dicit: Non miror, inquit, fuiſſe qui hos verſus ſcriberet; quum fuerit qui laudaret: niſi forte Cicero ſummus orator agebat cauſam ſuam, & volebat hos verſus videri bonos. poſtea hoc etiam addidit inſulſiſſimè: Apud ipſum quoque, inquit, Ciceronem invenies etiam in proſa oratione quadam; ex quibus intelligas illum*

illum non perdidisse operam, quod Ennium legit. ponit deinde quæ apud Ciceronem reprehendat, quasi Enniana; quod ita scripserit in libris de republica: *Ut Menelao Laconi quædam fuit suaviloquens jucunditas, & quod alio in loco dixerit, brevilloquentiam in dicendo colat.* atque ibi homo nugator Ciceronis errores deprecatur: & *Non fuit, inquit, Ciceronis hoc vitium, sed temporis. necesse erat hæc dici, quum illa legerentur.* deinde adscribit Ciceronem hæc ipsa interposuisse ad effugiendam infamiam nimis lascivæ orationis & nitidæ. De Virgilio quoque eodem in loco verba hæc ponit: *Virgilius quoque noster non ex alia causa duos quosdam versus & enormes & aliquid supra mensuram trahentes interposuit, quam ut Ennianus populus agnosceret in novo carmine aliquid antiquitatis.* Sed jam verborum Senecæ piget. hæc tamen & inepti & insubidi hominis joca non præteribo. *Quidam sunt, inquit, tam magni sensus Q. Ennii, ut, licet scripti sint inter hircosos, possint tamen inter unguentatos placere.* & quum reprehendisset versus quos supra de Cæthego posuimus, *Qui hujuscemodi, inquit, versus amant, liqueat tibi eosdem admirari & Soterici lectos.* Dignus sanè Seneca videatur lectione ac studio adolescentium, qui honorem coloremque veteris orationis Soterici lætis compararit, quasi minimæ scilicet gratiæ, & relictis jam contemptisque. audias tamen commemorari ac referri pauca quædam, quæ idem ipse Seneca bene dixerit. quale est illud, quod in hominem avarum & avidum & pecuniæ sitientem dixit. *Quid enim refert quantum habeas? multo illud plus est quod non habes.* bene hoc sanè, bene. sed adolescentium indolem non tam juvant quæ bene dicta sunt, quàm inficiunt quæ pessimè; multoque magis, si & plura tanto quæ deteriora sunt, & quædam in his non pro enthymemate aliquo rei parvæ ac simplicis, sed in re ancipite pro consilio dicuntur.

C A P. III.

Lictoris vocabulum qua ratione conceptum ortumque sit, & super eo diverse sententia Valgii Rufi & Tullii Ciceronis.

VAlgius Rufus in secundo librorum, quos inscripsit de rebus per epistolam quæsitis, lictorem dicit à ligando appellatum esse. quod, quum magistratus P. R. virgis quempiam verberari iussissent, crura ejus & manus ligari vincirique à viatore solita sint; isque, qui ex collegio viatorum officium ligandi haberet, lictor sit appellatus: utiturque ad eam rem testimonio M. Tullii, verbaque ejus refert ex oratione, quæ dicta est pro C. Rabirio. *Lictor, inquit, colliga manus.* Hæc ita Valgius. & nos sanè cum illo sentimus, sed Tiro Tullius M. Ciceronis libertus *lictorem* vel à *limo* vel à *licio* dictum scripsit. *licio enim transverso, quod limum appellatur, qui magistratibus, inquit, præministrabant, cincti erant.* Si quis autem est, qui propterea putat probabilius esse, quod Tiro dixit, quoniam prima syllaba in lictore, sicuti in licio producta est, & in eo verbo, quod est ligo, correpta est, nihil ad rem istuc pertinet. nam sicut à ligando lictor, & à legendo lector, & à vivendo victor, & tuendo tutor, & fruendo structor, productis quæ corripiebantur vocalibus dicta sunt.

C A P. IV.

Versus accepti ex Ennii septimo annalium, quibus depingitur finiturque ingenium, comitasque hominis minoris erga amicum superiorem.

DEsriptum definitumque est à Q. Ennio, in annali septimo, graphicè admodum scitèque, sub historia Gemini Servilii, viri nobilis, quo ingenio, qua comitate,

mitate, qua modestia, qua fide, qua linguæ parsimonia, qua loquendi opportunitate, quanta rerum antiquarum morumque veterum ac novorum scientia, quantaque servandi tuendique secreti religione, qualibus denique ad mœniendas vitæ molestias fomentis, levamentis, solatiis, amicum esse conveniat hominis genere & fortuna superioris. Eos ego versus non minus frequenti assiduoque memoratu dignos puto, quàm philosophorum de officiis decreta. ad hoc color quidam vetustatis in his versibus tam reverendus est, suavitas tam impromisca tamque à fucò omni remota est, ut, mea quidem sententia, pro antiquis sacratisque amicitiae legibus observandi, tenendi, colendique sint, quapropter adscribendos eos existimavi, si quis jam statim desideraret.

*Hæc loquutus vocat, quicum bene sæpe libenter
 Mensam sermonesque suos rerumque suarum
 Comiter impertit: magnam cum lassus diei
 Partem fuisset, de summis rebus gerundis,
 Consilio, indu foro lato, sanctoque senatu,
 Cui res audacter magnas parvasque jocumque
 Eloqueretur; cuncta malusque & quæ bona dictu
 Evomeret si qui vellet, tutoque locaret.
 Quo cum multa volup, ac gaudia clamque palamque.
 Ingenium cui nulla malum sententia suadet,
 Ut faceret facinus levis, haud malus, doctus, fidelis,
 Suavis homo, facundus, suo contentus, beatus,
 Scitus, secunda loquens in tempore, commodus, verbûm
 Paucûm, multa tenens antiqua sepulta, vetustas
 Quæ facit, & mores veteresque novosque tenentem.
 Multarum veterum legum Divumque hominumque
 Prudentem; qui dicta loquive tacereve posset,
 Hunc inter pugnas compellat Servilius sic.*

L. Alium Stilonem dicere solitum ferunt Q. Ennium de semetipso hæc scripsisse; picturamque istam morum & ingenij ipsius Ennii factam esse.

*Sermo Tauri philosophi de modo atque ratione tolerandi
doloris secundum Stoicorum decreta.*

Quum Delphos ad Pythia conventumque totius
fermè Græciæ visendum philosophus Taurus iret;
nosque ei comites essemus; inque eo itinere Lebadiam
venissemus, quod est oppidum antiquum in terra Bœo-
tia: affertur ibi ad Taurum, amicum ejus quempiam
nobilem in Stoica disciplina philosophum ægra valetu-
dine oppressum decumbere. tunc omisso itinere, quod
alioquin maturandum erat, & relictis vehiculis, pergit
eum properè videre: nosque de more quem in locum
cumque iret sequuti sumus. & ubi ad ædes, in quibus ille
ægotus erat, pervenimus; videmus hominem dolori-
bus cruciatibusque alvi, quod Græci colon dicunt, &
febri simul adrapida affligari; gemitusque ex eo com-
pressos erumpere; spiritusque & anhelitus è pectore ejus
evadere, non dolorem magis indicantes, quam pugnana
adversum dolorem. Post deinde quum Taurus & medi-
cos accersisset, colloquutusque de facienda medela esset;
& eum ipsum ad retinendam patientiam testimonio to-
lerantiæ, quam videbat, perhibito stabilisset; egressique
inde ad vehicula & ad comites rediremus: Vidistis,
inquit Taurus, non sanè jucundum spectaculum, sed
cognitu tamen utile, congregientes compugnantisque
philosophum & dolorem, faciebat vis illa & natura mor-
bi, quod erat suum, distractionem cruciatumque mem-
brorum; faciebat contrà ratio & natura animi, quod
erat æquè suum: perpetiebatur & cohibebat coërcebat-
que intra sese violentias effrenati doloris. nullos ejulatus,
nullas complorationes, ne ullas quidem voces indecoras
edebat: signa tamen quædam, sicut vidistis, existebant
virtutis & corporis de possessione hominis pugnantium.

Tum

Tum è sectatoribus Tauri juvenis in disciplinis philosophiæ non ignavus, Si tanta, inquit, doloris acerbitas est, ut contra voluntatem contraque judicium animi nitatur, invitumque hominem cogat ad gemendum confitendumque de malo morbi sævientis, cur dolor apud Stoicos indifferens esse dicitur, non malum? cur deinde aut Stoicus homo cogi aliquid potest, aut dolor cogere, quum & dolorem Stoici nihil cogere, & sapientem nihil cogi posse dicant? Ad ea Taurus vultu jam propemodum lætiore, (delectatus enim videbatur illecebra quæstionis) Si jam amicus, inquit, hic noster melius valeret, gemitus ejusmodi necessarios à calumnia defendisset, & hæc, opinor, tibi quæstionem dissolvisset: me autem scis cum Stoicis non bene convenire, vel cum Stoica potiùs disciplina. est enim pleraque & sibi & nobis incongruens: sicut libro, quem super ea re composuimus, declaratur. sed, ut tibi à me mos geratur, dicam ego indoctiùs, ut ajunt, & apertiùs: quæ fuisse dicturum puto sinuosius atque sollertiùs, si quis nunc adesset Stoicorum. nostri enim, credo, verbum illud vetus & pervulgatum, *αἰμαθέστερόν πως εἶπε, καὶ σαφέστερον λέγει.* Atque hinc exorsus de dolore atque de gemitu Stoici ægrotantis ita disseruit; Natura, inquit, omnium rerum, quæ nos genuit, induit nobis inolevitque in ipsis statim principiis, quibus nati sumus, amorem nostri & caritatem; ita profusus, ut nihil quicquam esset carius pensiusque nobis, quàm nosmet ipsi. atque hoc esse fundamentum rata est conservandæ hominum perpetuitatis, si unusquisque nostrum, simulatque editus in lucem foret, harum prius rerum sensum affectionemque caperet, quæ à veteribus philosophis τὰ πρῶτα καὶ φύσιν appellata sunt; ut omnibus scilicet corporis sui commodis gauderet, ab incommodis omnibus abhorreret. postea per incrementa ætatis exorta è seminibus suis ratio est & utendi consilii reputatio, & honestatis utilitatisque veræ

T

contem-

contemplatio, subtiliorque & exploratior commodorum delectus : atque ita præ cæteris omnibus enituit & præfulsit decori & honesti dignitas ; ac, si ei retinendæ obtinendæve incommodum extrinsecus aliquod obstaret, contemptum est. neque aliud esse verè & simpliciter bonum nisi honestum, aliud quicquam malum nisi quod turpe esset, existimatum est. reliqua omnia, quæ in medio forent, ac neque honesta essent neque turpia, neque bona esse neque mala decretum est. productiones tamen & relationes suis quæque momentis distinctæ divisæque sunt, quæ *αρετήν & δόξαν* ipsi vocant ; propterea voluptas quoque & dolor, quod ad finem ipsum bene beateque vivendi pertinet, & in medijs relicta, & neque in bonis neque in malis iudicata sunt. Sed enim quoniam his primis sensibus doloris voluptatisque, ante consilii & rationis exortum, recens natus homo imbutus est ; & voluptati quidem natura conciliatus, à dolore autem quasi ab gravi quodam inimico abjunctus alienatusque est : iccirco affectiones istas primitus penitusque inditas ratio post addita convellere ab stirpe atque extinguere vix potest. pugnat autem cum his semper : exultantis eas opprimit obteritque, & parère sibi atque obedire cogit. itaque vidistis philosophum ratione decreti sui nixum cum petulantia morbi dolorisque exultantia colluctantem, nihil cedentem, nihil consententem, neque, ut plerique dolentes solent, hejulantem atque lamentantem, ac miserum sese & infelicem appellantem, sed acres tantum anhelitus & robustos gemitus edentem, signa atque indicia non victi neque oppressi à dolore, sed vincere eum atque opprimere enitentis. Sed haud scio, inquit, an dicat aliquis ipsum illud quod pugnat, quod gemit, si malum dolor non est, cur necesse est gemere & pugnare ? quia enim omnia, quæ non sunt mala, molestia quoque omni non carent ; sed sunt pleraque noxa quidem magna & pernicie privata,

quia

quia non sunt turpia; contra naturæ tamen mansuetudinem lenitatemque opposita sunt, & infesta, per obscuram quandam & necessariam ipsius naturæ consequentiam. hæc ergo vir sapiens tolerare & cunctari potest; non admittere omnino in sensum sui non potest. *ἀναλγησία* enim atque *ἀπάθεια* non meo tantum, inquit, sed quorundam etiam ex eadem porticu prudentiorum hominum, sicuti Panætii gravis atque docti viri iudicio improbata abjectaque est. Sed cur contra voluntatem suam gemitus facere cogitur philosophus Stoicus, quem nihil cogi posse dicunt? nihil sanè potest cogi vir sapiens, quum est rationi obtinendæ locus. quum verò natura cogit, ratio quoque à natura data cogitur. quare etiam, si videtur, cur alicujus manu ob oculos suos repente ægitata invitus conniveat; cur fulgente cælo à luminis jactu non sua sponte & caput & oculos declinet; cur tonitru vehementius facto sensim paveat; cur sternumentis quatiatur; cur aut in ardoribus solis æstuet, aut in pruinis immanibus obrigescat. Hæc etenim, & pleraque alia non voluntas nec consilium nec ratio moderatur; sed naturæ necessitatisque decreta sunt. fortitudo autem non ea est, quæ contra naturam, monstri vicem, nititur, ultraque modum ejus egreditur, aut stupore animi aut immanitate aut quadam misera & necessaria in perpetiendis doloribus exercitatione: qualem fuisse accepimus ferum quemdam in ludo Cæsaris gladiatorem; qui, quum vulnera ejus à medicis exsecabantur, ridere solitus fuit: sed ea vera & proba fortitudo est, quam majores nostri scientiam esse dixerunt rerum tolerandarum & non tolerandarum. per quod apparet esse quædam intolerabilia, quibus fortes viri aut obeundis abhorreant, aut sustinendis. Quum hæc Taurus dixisset, videreturque in eandem rem plura etiam dicturus, preventum est ad vehicula, & conscendimus.

CAP. VI.

De enigmate.

QUæ Græci dicunt ænigmata, hoc genus quidam è nostris veteribus serpos appellaverunt : quale est, quod nuper invenimus per herclæ antiquum, perque lepidum, tribus versibus senariis compositum ænigma : quod reliquimus inenarratum, ut legentium conjecturas in requiringdo acueremus. Versus tres hi sunt :

Semel minusne, an bis minus, non sat scio :

An utrumque eorum, ut quondam audivi dicier,

Jovi ipsi regi noluit concedere.

Hoc qui nolet diutius apud sese quærere, inveniet quid sit in M. Varronis de sermone Latino ad Marcellum libro secundo.

CAP. VII.

Quam ob causam Cn. Dolabella proconsul ream mulierem veneficii consistentemque ad Areopagitas rejecerit.

AD Cn. Dolabellam proconsulari imperio provinciam Asiæ obtinentem deducta mulier Smyrnæa est. eadem mulier virum & filium eodem tempore venenis clam datis interfecerat : atque id fecisse se confitebatur ; dicebatque habuisse se faciendi causam, quoniam idem illi maritus & filius alterum filium mulieris ex viro priore genitum adolescentem optimum & innocentissimum exceptum insidiis occidissent. idque ita esse factum controversa non erat. Dolabella retulit ad consilium. nemo quisquam ex consilio sententiam ferre in causa tam ancipiti audebat ; quod confessum veneficium, quo maritus & filius necati forent, non admittendum impænitum videbatur, & digna tamen pœna in homines sceleratos vindicatum fuisset. Dolabella eam rem
Athenas

Athenas ad Areopagitas, ut ad iudices graviore exercitatioresque, rejecit. Areopagitæ cognita causa accusatorem mulieris, & ipsam, quæ accusabatur, centesimo anno adesse iusserunt. sic neque absolutum mulieris veneficium est, quod per leges non licuit; neque nocens damnata pœnitaque, quæ digna venia fuit. Scripta hæc historia est in libro Valerii Maximi factorum & dictorum memorabilium octavo.

CAP. VIII.

Reditiones in gratiam nobilium virorum memoratu dignæ.

P Africanus superior & Tib. Gracchus, Tib. & C. Gracchorum pater, rerum gestarum magnitudine, honorum atque vitæ dignitate illustres viri dissenserunt sæpenuerò de republica: & ea, sive qua alia re; non amici fuerunt. ea similtas quum diu mansisset, & solemnè die Jovi libaretur, atque ob id sacrificium senatus in Capitolio epularetur; fors fuit, ut apud eandem mensam duo illi junctim locarentur. tum, quasi dis immortalibus arbitris in convivio Jovis optimi maximi dexteris eorum conducentibus, repenti amicissimi facti: neque solùm amicitia incepta, sed affinitas simul instituta. nam P. Scipio filiam virginem habens jam viro maturam, ibi tunc eodem in loco despondit eam Tib. Graccho; quem probaverat elegeratque exploratissimo iudicii tempore, dum inimicus est. Emilius quoque Lepidus & Fulvius Flaccus nobili genere amplissimisque honoribus & summo loco in civitate præditi; odio inter sese gravi & similtate diutina conflictati sunt. postea populus eos simul censores facit. atque illi, ubi voce præconis renunciati sunt, ibidem in campo statim, nondum dimissa concione, ultro uterque & pari voluntate conjuncti complexique sunt: exque eo die & in ipsa censura & postea jugi concordia fidissimè amplissimèque vixerunt.

C A P. IX.

Quae dicantur vocabula ancipitia, & quod honoris quoque vocabulum ancipiti sententia fuerit.

Est plurifariam videre atque animadvertere in veteribus scriptis pleraque vocabula, quae nunc in sermonibus volgi unam certamque rem demonstrent, ita fuisse media & communia, ut significare & capere possent duas inter se res contrarias; ex quibus quaedam satis nota sunt, ut *tempestas*, *valetudo*, *facinus*, *dolus*, *gratia*, *industria*. haec enim fere jam volgatam est ancipitia esse, & utroque versus dici posse. *periculum* etiam, & *venenum*, & *contagium*, non, uti nunc dicuntur, pro malis tantum dicta esse, multum exemplorum hujusmodi reperias. sed *honorem* quoque mediam vocem fuisse, & ita appellatum, ut etiam *malus honos* diceretur, & significaret *injuriam*, id profecto rarissimum est. Quintus autem Metellus Numidicus in oratione, quam de triumpho suo dixit, his verbis usus est: *Qua in re quanto universi me unum antistatis; tanto vobis quam mihi majorem injuriam atque contumeliam facit, Quirites: & quanto probi injuriam facilius accipiunt, quam alteri tradunt; tanto ille vobis quam mihi pejorem honorem habuit: nam me injuriam ferre, vos facere vult, Quirites: ut hic conquestio, istic vituperatio relinquatur. honorem, inquit, pejorem vobis habuit, quam mihi. cujus verbi sententia est, quam ipse quoque supra dicit: *majore vos affecit injuria & contumelia quam me.* Praeter hujus autem verbi notionem adscribendam esse hanc sententiam ex oratione Q. Metelli existimavi, ut definiremus Socratis esse decretum, *Καίριον ἔστι τὸ ἀδίκητον, ἢ τὸ ἀδίκητον.**

CAP. X.

Quòd æditumus verbum Latinum sit.

ÆDitumus verbum Latinum est & vetus, ea forma dictum, qua *sinitimus* & *legitimus*. sed pro eo à plerisque nunc *ædituus* dicitur nova & commentitia usurpatione; quasi à tuendis ædibus appellatus. Satis hoc esse potuit admonendi gratia dixisse, præter agrestes quosdam & indomitos certatores, qui nisi auctoritatibus adhibitis non comprimuntur. M. Varro, in libro secundo ad Marcellum de Latino sermone, *æditumum* dici oportere censet magis quàm *ædituum*; quòd alterum sit recenti novitate fictum, alterum antiquâ origine incorruptum. Lævius quoque, ut opinor, in Protefilaodamia *claustritumum* dixit, qui claustris januæ præfesset; eadem scilicet figura, qua *æditumum* dici videbat qui ædibus præfesset. In Verrem M. Tullii in exemplaribus fidelissimis ita inveni scriptum, *æditumi custodesque maturè sentiunt*. in libris autem hoc vulgariis, *æditui*, scriptum est. Pomponii fabula Atellana est, quæ ita inscripta est, *Æditumus*, in qua hic verus est:

Qui postquam tibi appareo atque æditumor in templo tuo.

Titus autem Lucretius in carmine suo, pro, *ædituis*, *ædituentes* appellat.

CAP. XI.

Errare istos, qui spe & fiducia latendi peccent; quum latebra peccati perpetua nulla sit: & super ea re Peregrini philosophi sermo ex Sophocli poetæ sententia.

Philosophum nomine Peregrinum, cui postea cognomen Proteus factum est, virum gravem atque constantem vidimus, quum Athenis essemus, di-

versantem in quodam tugurio extra urbem. quumque ad eum frequenter ventitaremus, multa herclè dicere eum utiliter & honestè audivimus. in quibus id fuit, quod præcipuum auditum meminimus. Virum quidem sapientem non peccaturum esse dicebat, etiamsi peccasse eum dii atque homines ignoraturi forent. non enim pœnæ aut infamiæ metu non esse peccandum, sed justî honestique studio & officio. si qui tamen non essent tali ingenio vel disciplina præditi, uti se vi sua ac sponte facilè à peccando tenerent, eos omnis tunc peccare procliviùs existimabat, quum latere posse id peccatum putarent, impunitatemque ex ea latebra sperarent. at si sciant, inquit, homines nihil omnium rerum divitiùs posse celari, repressiùs pudentiùsque peccabitur. propterea versus istos Sophocli prudentissimi poëtarum in ore esse habendos dicebat :

Πρὸς ταῦτα κρύπτει μὴδὲν, ὡς ἔπαιθ' ὀρέων
καὶ πάντ' αἰετέων, πάντ' ἀναπύουσι χροῶν.

Alius quidam veterum poëtarum, cujus nomen mihi memoriæ non est, Veritatem Temporis filiam esse dixit.

C A P. XII.

Faceta responsio M. Ciceronis amolientis à se crimen manifesti mendacii.

HÆc quoque disciplina rhetorica est, callidè & cum astu res criminosas citra periculum confiteri; ut si objectum sit turpe aliquid, quod negari non queat, responsione joculari eludas, & rem facias risu magis dignam quàm crimine. sicut fecisse Ciceronem scriptum est, quum id, quod inficiari non poterat, urbano facetoque dicto diluit. nam quum emere vellet in palatio domum, & pecuniam in præsens non haberet; à P. Sulla, qui tum reus erat, mutuam sextertium vicens tate

eitè accepit. ea res tamen, priusquam emeret, prodita est, & in vulgus exivit: objectumque ei est, quòd pecuniam, domus emendæ causa, à reo accepisset. tum Cicero, inopinata opprobatione permotus, accepisse se negavit, ac domum quoque se emtutum negavit, atque adedò, inquit, verum sit accepisse me pecuniam, si domum emero. sed quum postea emisset, & hoc mendacium in senatu ei ab inimicis objiceretur, risit satis: atque inter ridendum, ἀγινονόητοι, inquit, homines estis, quum ignoratis prudentis & cauti patrisfamilias esse, quod emere velit, emtutum sese negare, propter competitores emtionis.

C A P. XIII.

Intra kalendas quum dicitur, quid significet, utrum ante kalendas, an kalendis, an utrumque: atque inibi quid sit in oratione M. Tullii, intra Oceanum, & intra montem Taurum, & in quadam epistola, intra modum.

QUM Romæ à Consulibus iudex extra ordinem datus pronunciare intra Kalendas iussus essem, Apollinarem Sulpicium doctum hominem percunctatus sum, an his verbis, *intra kalendas*, ipsæ quoque kalendæ tenerentur: dixique ei me videlicet datum, kalendæque mihi predictas, ut intra eum diem pronunciarem. Cur, inquit, hoc me potius rogas, quàm ex istis aliquem pericis studiosisque juris, quos adhibere in consilium iudicaturi soletis? tum illi ego ita respondi: Si aut de vetere, inquam, jure, aut recepto, aut controverso & ambiguo, aut novo & constituto discendum esset; issem planè sciscitatum ad istos quos dicis. sed quum verborum Latinorum sententia, usus, ratio exploranda sit; scævus profectò & cœcus animi forem, si quona haberem tui copiam, issem magis ad alium quàm ad te. Audi igitur, inquit, de ratione verbi quid existimem.

sed eo tamen pacto, ut id facias, non quod ego de proprietate vocis disseruero, sed quod in ea re omnium plurimumve consensu observari cognoveris: non enim verborum tantum communium veræ atque propriæ significationes longiore usu mutantur; sed legum quoque ipsarum iussa consensu tacito oblitterantur. Tum deinde disseruit, me & plerisque aliis audientibus, in hunc ferme modum: Quum dies, inquit, ita præfinita est, ut iudex intra kalendas pronunciet; occupavit jam hæc omnis opinio, non esse dubium, quin ante kalendas jure pronuncietur. & id tantum ambigi video, quod tu quæris, an kalendis quoque jure pronuncietur. ipsum autem verbum sic proculdubio natum est, atque ita sese habet: ut, quum dicitur, *intra kalendas*, non alius accipi dies debeat quam solæ kalendæ. nam tres istæ voces, *intra*, *ultra*, *citra*, quibus certi locorum fines demonstrantur, singularibus apud veteres syllabis appellabantur, *in*, *cis*, *uls*, hæc deinde particulæ, quoniam parvo exiguoque sonitu obscurius promebantur, addita est tribus omnibus eadem syllaba; & quod dicebatur *cis Tiberim*, & *uls Tiberim*, dici cœptum est *citra Tiberim*, & *ultra Tiberim*: item quod erat *in*, accedente eadem syllaba, *intra* factum est. sunt ergo hæc omnia quasi contermina junctis inter se finibus cohærentia, *intra oppidum*, *ultra oppidum*, *citra oppidum*. ex quibus *intra*, sicuti dixi, *in* significat, nam qui dicit *intra oppidum*, *intra cubiculum*, *intra ferias*, non dicit aliud quam *in oppido*, *in cubiculo*, *in feriis*. *intra kalendas* igitur non *ante kalendas* est, sed *in kalendis*: id est, eo ipso die quo kalendæ sunt. itaque, secundum verbi ipsius rationem, qui iustus est *intra kalendas* pronunciare, nisi kalendis pronunciet, contra iustum vocis facit. nam, si ante id fiat, non *intra* pronunciat, sed *citra*. nescio quo autem pacto recepta vulgò interpretatio est absurdissima. ut *intra kalendas* significare videatur etiam *citra kalendas* vel *ante kalendas*:

nihil

nihil enim ferme interest, atque insuper dubitatur, an ante kalendas quoque pronunciari possit: quando neque ultra neque citra, sed, quod inter hæc medium est, intra kalendas, id est kalendis pronunciandum sit. sed nimirum consuetudo vicit: quæ quum omnium domina rerum, tum maximè verborum est. Ea omnia quum Apollinaris scitè perquam atque enucleatè disputavisset, tum ego hæc dixi: Cordi, inquam, mihi fuit, priusquam ad te irem, quærere explorareque, quonam modo veteres nostri particula ista, qua de agitur, usi sint, atque ita invenimus Tullium in tertia in Verrem scripsisse. Est autem modò locus intra Oceanum jam nullus, neque tam longinquus, neque tam reconditus, quo non per hæc tempora nostrorum hominum libido iniquitasque pervaserit. intra Oceanum dicit, contra rationem tuam, non enim vult, opinor, dicere in Oceano. terras enim demonstrat omnis, quæ oceano ambiuntur, ad quas è nostris hominibus adiri potest, quæ sunt citra Oceanum, non, in Oceano. neque enim videri potest insulas significare nescio quas, quæ penitus esse intra æquora ipsa oceani dicuntur. Tunc Sulpicius Apollinaris renidens, Non mehercle inargutè, inquit, nec incallidè opposuisti hoc Tullianum, sed Cicero intra oceanum, non, ut tu interpretare, citra oceanum dixit. Quid enim potest dici citra oceanum esse, quum undique oceanus circumscribat omnis terras & ambiat? nam citra quod est, id extra est. quæ autem potest intra esse dici quod extra est? sed si ex una tantùm parte orbis oceanus foret, citra oceanum esse dici posset, vel ante oceanum: quum verò omnis terras omnifariam & undiqueversum circumfluat, nihil citra eum est: sed, undarum illius ambitu terris omnibus convallatis, in medio ejus sunt omnia, quæ intra oras ejus inclusa sunt; sicuti herclè sol non citra cœlum vertitur, sed in cœlo & intra cœlum. Hæc tunc Apollinaris scitè acutèque dicere visus est. sed postea in

bro M. Tullii epistolarum ad Ser. Sulpicium sic dictura esse invenimus *intra modum*, ut *intra kalendas* dicunt, qui dicere *citra kalendas* volunt. verba hæc Ciceronis sunt, quæ apposui: *Sed tamen quoniam effugi ejus offensionem, qui fortasse arbitraretur me hanc rempublicam non putare, si perpetuo tacerem; modicè hoc faciam aut etiam intra modum, ut & illius voluntati & meis studiis serviam.* modicè dixerat, id est, cum modo æquo & pari; deinde, quasi hoc displiceret & corrigere id vellet *aut etiam intra modum*. per quod ostendit minus sese id facturum esse, quàm quod fieri modicè videretur: id est, non ad ipsum modum, sed retro paululum & *citra modum*. In oratione etiam, quam pro P. Sestio scripsit, *intra montem Taurum*, sic dicit, ut non significet *in monte Tauro*, sed *usque ad montem Taurum cum ipso monte*. verba sunt hæc ipsius M. Tullii, ex ea, quam dixi, oratione. *Antiochum Magnum illum majores nostri magna belli contentione terra marique superatum intra montem Taurum regnare jusserunt: Asiam, qua illum multarunt, Attalo, ut is in ea regnaret, condonarunt. intra montem, inquit, Taurum regnare jusserunt.* quod non proinde est, ut, *intra cubiculum*, dicimus: nisi videri potest id esse *intra montem* quod est *intra regiones* quæ Tauri montis objectu separantur. nam sicuti qui *intra cubiculum* est, is non in cubiculi parietibus, sed *intra parietes* est, quibus cubiculum includitur, qui tamen ipsi quoque parietes in cubiculo sunt: ita, qui regnat *intra montem Taurum*, non solum in monte Tauro regnat, sed in his etiam regionibus quæ Tauro monte clauduntur. Num igitur secundum istam verborum M. Tullii similitudinem, qui jubetur *intra kalendas* pronunciare, is & *ante kalendas*, & *ipsis kalendis* jure pronunciare potest? neque id fit quasi privilegio quodam *institæ consuetudinis*, sed certa rationis observatione: quoniam omne tempus, quod kalen-

kalendarum die includitur, intra kalendas esse rectè dicitur.

C A P. XIV.

Saltem particula quam vim habeat & quam originem.

Saltem particula quam haberet principem significatio-
nem, quæque vocis istius origo esset, quærebamus.
ita enim primitus factam esse apparet, ut non videatur,
sicuti quædam supplementa orationis, temerè & incon-
ditè assumpta. atque erat qui diceret legisse se in gram-
maticis commentariis P. Nigidii, *saltem* ex eo dictum,
quod esset, si aliter; idque ipsum dici solitum per defe-
ctionem: nam plenam esse sententiam, *si aliter non po-
test*. sed id nos in iisdem commentariis Nigidii, quum
eos non, opinor, incuriosè legissemus, nusquam inve-
nimus. Videntur autem verba ista, *si aliter non potest*,
à significatione quidem voculæ hujus, de qua quærimus,
non aberrare; sed tot verba tamen in paucissimas litte-
ras cludere improbæ cujusdam subtilitatis est. Fuit etiam
qui diceret homo in libris atque litteris assiduus, *saltem*
sibi dictum videri u littera media extrita. *salutem* enim
ante dictum, quod nos *saltem* diceremus. nam quum
alia quædam petita & non impetrata sunt; tum solemus,
inquit, quasi extremum aliquid petitori, quod negari
minimè debeat, dicere; *hoc saltem fieri aut dari oportere*:
tamquam salutem postremò petentes, quam impe-
trari certè & obtineri sit æquissimum. sed hoc itidem
non illepidè quidem fictum, nimis tamen esse videtur
commenticium; censuimus igitur amplius quærendum.